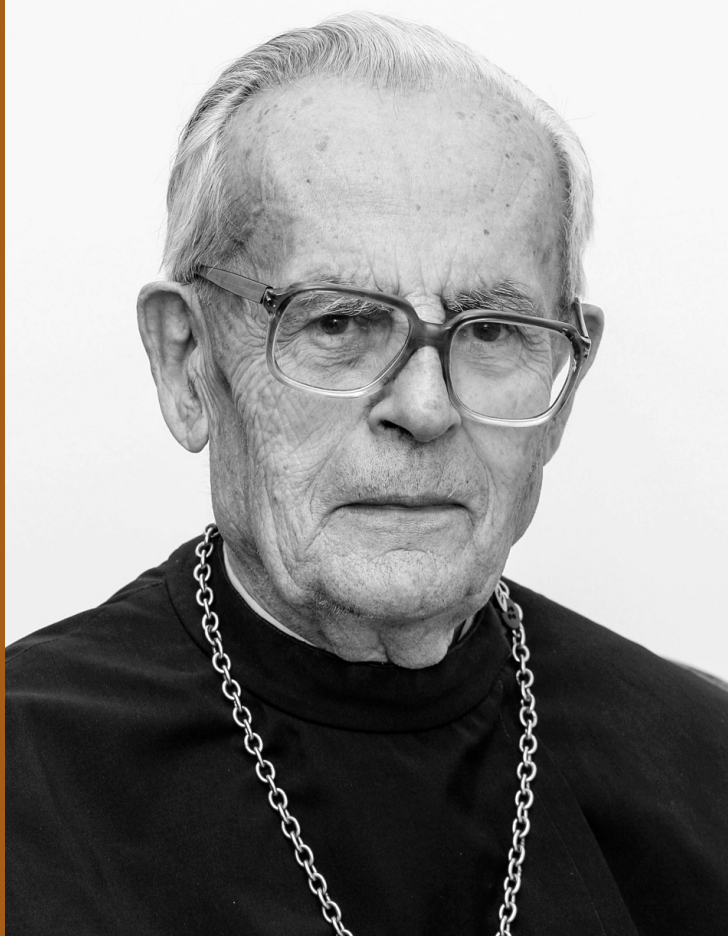

SZABÓ PÉTER MTA-SZAGKHF Lendület
Görögkatolikus Örökség Kutatócsoport

Tíz éve hunyt el Hollós János görögkatolikus pap és egyházjogász

Az egykori Monarchia területei – a keleti egyházi élet és a nyugati iskolázottság találkozási pontjaként – számos neves tudóst adtak a keleti kánonjog tudományának. E hagyomány a nehéz körülményekből adódó, korlátozottabb keretek között a későbbiekben is tovább élt. Hollós János pápai protonotárius (1924–2011), aki tíz esztendeje költözött el közülünk, e nehéz korszakban szolgálta a magyar görögkatolikus közösséget. Hűséges lelkipásztori elkötelezettsége több mint fél évszázadon keresztül gazdagította az általa szervezett téglási parókiát.

Hollós János szakmai tevékenysége elsősorban az egyházmegyei bíróság és a főiskolai aktivitás oldaláról ismert. Emellett azonban tanácsadóként is közreműködött a keleti kodifikációban, egyes tanulmányai pedig az elméleti tudós szakmai műveltségének és éleslátásának is szép példái.

A tiszafüredi születésű seminarista papszentelésére 1948-ban került sor, közvetlenül azután, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem Hit-tudományi Karán *A keleti egyházak tanítása a Szentlélekről: az irodalmi kezdetektől a 2. egyetemes zsinatig* című értekezésével teológiai doktori fokozatot szerzett. 1950 és 1997 között – egy '56-ot követő majd évtizedes kényszerű távollétet leszámítva – a Görög Katolikus Hittudományi Főiskola tanára. 1971-től a Hajdúdorogi Egyházmegye bírósági helynöke. 1973 szeptemberében VI. Pál pápa a keleti kódexrevíziós bizottság (PCCICOR) mellett működő konzultori testület első magyar tagjává nevezte ki. A kodifikációban kifejtett tevékenységéért 1993-ban az Apostoli Szentzsék pápai prelatusi címmel ruházta fel, 2010-ben pedig apostoli protonotáriusi titullussal tüntette ki. Életét nehéz időkben szentelte a magyar görögkatolikus közösség szolgálatának.

Egyházjogot a hittudományi karon Bánk Józsefnél tanult. Saját visszaemlékezése szerint keleti kánonjogi ismereteit önképzés révén szerezte. Főiskolánknak majd alapításától meghatározó személyisége volt. Az intézményben töltött, összességében közel négy évtizedes pályafutása alatt papi generációk sorát oktatta és nevelte. Főiskolai tevékenységének súlya a kánonjog terére fókuszálódott, erről tanúskodnak e témakörben készült szemináriumi kéziratos jegyzetei. E munkák – közelebbről a XII. Piusz-féle keleti kodifikáció keretében megjelent négy önálló egyházi törvény magyar nyelvű bemutatása – nemcsak egy korszakról tanúskodnak, hanem a korábbi keleti egyházfegyelem iránt érdeklődők számára ma is érdekes olvasmányok. A keleti kodifikáció idején (1972–1990) az oktatásba beépítette a készülő, új törvénykönyvről szóló adatokat. A keleti törvénykönyv (CCEO 1990) kihirdetése után újabb főiskolai jegyzetekben tárgyalta annak anyagát.

Hollós János életművéből talán kodifikációs tevékenységéről tudunk legkevesebbet. A keleti kódex kialakításában folytatott tevékenysége – két munkacsoport keretében – a házasságjog és az eljárásjog területeire koncentrált. Ennek tanúi kodifikációs előterjesztései, illetve a házasságjogi munkacsoport vezetőjével, Josef Prader brixeni kánonjogással ejtett levélváltása. Timkó Imre püspök, aki a magyar görögkatolikus közösség képviselőjeként a keleti kodifikációs bizottság szavazati joggal felruházott tagja volt, állásfoglalásait ugyancsak Hollós atya hathatós háttérmunkájára alapozva alakította ki. A kódex megjelenése után elsőként adta közre e fontos egyházi dokumentum magyar ázatokkal ellátott, magyar nyelvű fordítását.

Papszentelése 1948-ban Nyíregyházán

Elméleti tevékenysége terén érdekes Bánk Józseffel, egykori tanárával az eltérő ritusú felek házasságánál illetékes parókus kérdésében a korabeli keleti házasságjog (*mp. Crebrae allatae* 1949) kiadása nyomán zajlott szakmai vitája. Ebben végül a Keleti Kongregáció két egymást követő állásfoglalásban a tanítvány álláspontjának helyességét erősítette meg. A keleti szertartások jogforrásairól majd kétszáz oldalas kézírata maradt ránk. Figyelemre méltóak a régi latin törvénykönyv Hajdúdorogi Egyházmegyére vonatkozó hatályosságának kérdését fejtegető észrevételei. Ezek tanúsítják Hollós János elméleti elemzés, illetve gyakorlati lelkipásztori érzék terén egyaránt megmutatkozó képességeit.

A keleti kánonjogászok által a '60-as évek végén létrehozott nemzetközi társaság (*Gesellschaft für das Recht der Ostkirchen*) szakmai szervezetének szinte a kezdetektől tagja. A tudományos szervezet első kongresszusán (Bécs, 1971) felismerte, hogy – a jól elkülönülő, saját fegyelmi rend hiánya miatt – a keleti kánonjogi szakma még mindig kétségesnek tekint a magyar rítus önállóságát. 1972 tavaszán az ausztriai kánonjogi társaság előtt alkalmi nyílt közösségünk jogi helyzetének ismertetésére. „A magyar görögkatolikus egyház jogforrásai és joghelyzete” címet viselő bécsi előadása hamarosan az említett társaság évkönyvében is napvilágot lát. Ezzel hozzájárult a magyar görögkatolikus rítus önállóságának további elismeréséhez.

A Görögkatolikus Hittudományi Főiskola tanári kara:
Ülnek, balról jobbra: Molnár Nándor, Pirigy István,
id. Cselényi István, Bacsóka Béla rektor, Hollós János
Állnak: Soltész Mihály, Keresztes Gábor, Oláh Miklós, Pregun István
(A kép 1975 és 1981 között készült)

Ezen eszmecserék nyomán felismeri, hogy a *saját rítusú* – azaz egyházmegyék feletti saját törvényhozó szerv által kihirdetett – részleges jog kialakítására a latin egyháztartományi betagozódás nem alkalmas környezet. Hollós a saját görögkatolikus egyháztartomány kialakítását 1972-ben azonban nem csak azért látta sürgető ügynek, mert a magyar rítus jogi önállóságát csak ez úton látta véglegesen biztosíthatónak. Emellett – a II. Vatikáni Zsinat újszerű tanításának tükrében – „már elvileg is helytelenek” tekintett minden olyan jogi betagozódást, mely nem a rítusok egyenlőségének alapelveire épült. E meggyőződésének a keleti kodifikáció 1974-es első plenáris ülésén tartott rövid, latin nyelvű felszólalásában is hangot adott. A szervezeten belül még fejletlen keleti katolikus közösségek önállóságának – azaz közvetlen szentszéki alárendeltségének (vö. CCEO 175. kán.) – elismeréséért a keleti kodifikáció során is tevékenykedett.

A görögkatolikus egyházközség /-e parochia/ rövid története
dr. Hollós János lelkipásztori szolgálatához kapcsolódva

I. A kezdet: saját kápolna /imaterem/ nélkül.

A téglái görögkatolikus híveknek nem volt saját lelkipásztoruk, területileg nem képeztek önálló egyházközséget: ehhez elengedhetetlen a saját parochia /lelkészi hivatal/ és istentiszteleti hely /kápolna, templom/ mellett önállóan működő, saját lelkipásztor.

Igy az itteni görögkatolikusok anyaságháza BÉKONY volt, onnan járt ki évente kétszer gyóntatni-feloldoztatni házáknál a parochus. - A hívek pedig vagy Békönybe, vagy Ujfehértóra jártak, míg jó részük a helyi római katolikus kápolnába, így görögkatolikus öntudatuk hiányzott, de nem is hiányolták a saját papot. - Ebben a helyzetben indult el a lelkipásztori munka, amit Kovács Gyula nyiregyházi hittanár kezdett, kijárva és a római kápolnában misézve. - Ő vett a József Attila utcán egy telket kápolna építésre, hozzá csonty előtti vasárnap mint püspöki tisztelet, teológiai tanár vállalta el Dr. Dudás Miklós püspök megbízásából itt ennek a szerződéslelkészés vezetését. Az önállósághoz vezető lépésekkel 1955-ben haranglábat állítottunk fel az emletert templomtelken, - terv is készült a kápolna építésére, - de azt nem engedélyezték akkori politikai légkörben.

1956. nyarán viszont váratlan lehetőség adódott: a Kossuth u.82.sz. alatti, mostani ház /akkor L alaku épület, melynek egykor zsidó gazdasági volt, majd a Tsz könyvelője lakott benne/, áruháza a ház. Gyors döntésre volt szükség: eladtuk a telket, építványgot /a javaslat Kemecei Sándortól származott, felesége kezdetől buzgó hívők, kápolnákat miserühákkal, oltárterítéssel ajándékozta meg/. Megindult a gyűjtés híveink között, ehhez járult több egyházközség vasárnapi persónák, a kerületből és más egyházközségekből, ahová eljutott a szervező lelkész és szentmisét tartott köztük /Hajdúböszörmény, Tiszavasvári, Aják, Nyírlugos, stb./ - Összegeült 35.000 forint, amit szeptemberben kifizettünk, a hátralévő 20.000 forintot pedig év végéig töltésztettük. -

A görögkatolikus egyházközség /-e parochia/ rövid története
dr. Hollós János lelkipásztori szolgálatához kapcsolódva

I. A kezdet: saját kápolna /imaterem/ nélkül.

A téglái görögkatolikus híveknek nem volt saját lelkipásztoruk, területileg nem képeztek önálló egyházközséget: ehhez elengedhetetlen a saját parochia /lelkészi hivatal/ és istentiszteleti hely /kápolna, templom/ mellett önállóan működő, saját lelkipásztor.

Igy az itteni görögkatolikusok anyaságháza BÉKONY volt, onnan járt ki évente kétszer gyóntatni-feloldoztatni házáknál a parochus. - A hívek pedig vagy Békönybe, vagy Ujfehértóra jártak, míg jó részük a helyi római katolikus kápolnába, így görögkatolikus öntudatuk hiányzott, de nem is hiányolták a saját papot. - Ebben a helyzetben indult el a lelkipásztori munka, amit Kovács Gyula nyiregyházi hittanár kezdett, kijárva és a római kápolnában misézve. - Ő vett a József Attila utcán egy telket kápolna építésre, hozzá csonty előtti vasárnap mint püspöki tisztelet, teológiai tanár vállalta el Dr. Dudás Miklós püspök megbízásából itt ennek a szerződéslelkészés vezetését. Az önállósághoz vezető lépésekkel 1955-ben haranglábat állítottunk fel az emletert templomtelken, - terv is készült a kápolna építésére, - de azt nem engedélyezték akkori politikai légkörben.

1956. nyarán viszont váratlan lehetőség adódott: a Kossuth u.82.sz. alatti, mostani ház /akkor L alaku épület, melynek egykor zsidó gazdasági volt, majd a Tsz könyvelője lakott benne/, áruháza a ház. Gyors döntésre volt szükség: eladtuk a telket, építványgot /a javaslat Kemecei Sándortól származott, felesége kezdetől buzgó hívők, kápolnákat miserühákkal, oltárterítéssel ajándékozta meg/. Megindult a gyűjtés híveink között, ehhez járult több egyházközség vasárnapi persónák, a kerületből és más egyházközségekből, ahová eljutott a szervező lelkész és szentmisét tartott köztük /Hajdúböszörmény, Tiszavasvári, Aják, Nyírlugos, stb./ - Összegeült 35.000 forint, amit szeptemberben kifizettünk, a hátralévő 20.000 forintot pedig év végéig töltésztettük. -

A görögkatolikus egyházközség /-e parochia/ rövid története
dr. Hollós János lelkipásztori szolgálatához kapcsolódva

I. A kezdet: saját kápolna /imaterem/ nélkül.

A téglái görögkatolikus híveknek nem volt saját lelkipásztoruk, területileg nem képeztek önálló egyházközséget: ehhez elengedhetetlen a saját parochia /lelkészi hivatal/ és istentiszteleti hely /kápolna, templom/ mellett önállóan működő, saját lelkipásztor.

Igy az itteni görögkatolikusok anyaságháza BÉKONY volt, onnan járt ki évente kétszer gyóntatni-feloldoztatni házáknál a parochus. - A hívek pedig vagy Békönybe, vagy Ujfehértóra jártak, míg jó részük a helyi római katolikus kápolnába, így görögkatolikus öntudatuk hiányzott, de nem is hiányolták a saját papot. - Ebben a helyzetben indult el a lelkipásztori munka, amit Kovács Gyula nyiregyházi hittanár kezdett, kijárva és a római kápolnában misézve. - Ő vett a József Attila utcán egy telket kápolna építésre, hozzá csonty előtti vasárnap mint püspöki tisztelet, teológiai tanár vállalta el Dr. Dudás Miklós püspök megbízásából itt ennek a szerződéslelkészés vezetését. Az önállósághoz vezető lépésekkel 1955-ben haranglábat állítottunk fel az emletert templomtelken, - terv is készült a kápolna építésére, - de azt nem engedélyezték akkori politikai légkörben.

1956. nyarán viszont váratlan lehetőség adódott: a Kossuth u.82.sz. alatti, mostani ház /akkor L alaku épület, melynek egykor zsidó gazdasági volt, majd a Tsz könyvelője lakott benne/, áruháza a ház. Gyors döntésre volt szükség: eladtuk a telket, építványgot /a javaslat Kemecei Sándortól származott, felesége kezdetől buzgó hívők, kápolnákat miserühákkal, oltárterítéssel ajándékozta meg/. Megindult a gyűjtés híveink között, ehhez járult több egyházközség vasárnapi persónák, a kerületből és más egyházközségekből, ahová eljutott a szervező lelkész és szentmisét tartott köztük /Hajdúböszörmény, Tiszavasvári, Aják, Nyírlugos, stb./ - Összegeült 35.000 forint, amit szeptemberben kifizettünk, a hátralévő 20.000 forintot pedig év végéig töltésztettük. -

2/ - 3 -

Amikor a szervező felkérés újabb engedélyt kapott arra, hogy tanácsot a kispapoknál a nyíregyházi Hittudományi Főiskolán, 1966-tól /mikor mostani püspökünk, Keresztes Szilárd Rómában tanulmányozott és helyettesítette a tanácsokban, de saját szakját, az egyházi jogot is tanította/. Ennek eredménye lett a már 1964-ben /Dudás Miklós püspökkel szentelésre 25. évfordulójára/ püspöki tanácsosi címmel kiegészített /parochus első római utca. Innen kalyhat, miseruhát, Bécsből segélyt hozott, új kerítést épült.

A parochus ezüstmiséje előtti évben sor került a parochia kibővítésére, belső átalakításra, /anyós, fürdőszoba, új bejárat, udvari elhálózott püspök után az egyházmegye kormányzójaként dr. Timkó Imre vezetésével résztvettek a főiskola tanárai, a kerület papjai, tanítványok a papagárból.

A teológiai tanár 1970-től megkapta a bírósági helyettesi tisztviselői vezető elnökséget az egyházmegyei bíróságot. - 1971-től tagja lett a Keleti Egyházak Jogi Társaságának,ással résztvevett Bécsben első nemzetközi kongresszusán. 1973. szeptember 15.-én VI. Pál pápa kinevezte tanácsosnak /konzultor/. Ennek a Bizottságnak tagjaként 1974-től résztvevett Rómában az ülésen, mint két tanulmányi csoport tagja a bizottságon belül /általában kéthetes munkai jelentet ez, itthoni javaslatait készítésén túl/. - Meghívták nemzetközi egyetemes kongresszusokra is. - De már az 1960-as években mintegy 800 oldalas kéziratos feldolgozása az akkor érvényes keleti katolikus egyházi jogot, 1984-ben megírta kézikönyvet: Parológia címmel /Keresztes János irodalomtörténet 194 oldal/, hittudományi hallgatók számára /teológusoknak/ hazánkban.

1980-ban dr. Timkó Imre 60. születésnapján tiszteletbeli kanonoki címet adományozott a parochusnak. A parochia épülete kiiláslag renoválást kap 1990-re.

A görögkatolikus egyházakozás /- parochia/ rövid története dr. Hollós János lelképészeti szolgálathoz kapcsolódva

I. A kezdetek: a jekt kápolna /imaterem/ emléke.

A régi görögkatolikus híveknek nem volt saját lelképészeti, területileg nem képezték önálló egyházközséget: ehhez elengedhetetlen a saját parochia /lelkészi hivatal/ és intenzitási hely /kápolna, templom/ mellett önálló működés, saját lelképészeti.

Igy az itteni görögkatolikusok anyaggyúza BOKONY volt, onnan jártak ki évente kétszer gyóntatni-díszotatni házaknál a parochus. - A hívek pedig vagy Bökénybe, vagy Újfehértóra jártak, míg jó részek a helyi római katolikus kápolnában, így görögkatolikus öntudatuk hiányzott. Ebben a helyzetben indult el a saját papot. -

Egy az itteni görögkatolikusok anyaggyúza BOKONY volt, onnan jártak ki évente kétszer gyóntatni-díszotatni házaknál a parochus. - A hívek pedig vagy Bökénybe, vagy Újfehértóra jártak, míg jó részek a helyi római katolikus kápolnában, így görögkatolikus öntudatuk hiányzott. Ebben a helyzetben indult el a saját papot. -

Igy az itteni görögkatolikusok anyaggyúza BOKONY volt, onnan jártak ki évente kétszer gyóntatni-díszotatni házaknál a parochus. - A hívek pedig vagy Bökénybe, vagy Újfehértóra jártak, míg jó részek a helyi római katolikus kápolnában, így görögkatolikus öntudatuk hiányzott. Ebben a helyzetben indult el a saját papot. -

1956. nyarán viszont véletlen lehetőség adódott: a Kosuth u.82.sz. alatti, mostani ház /akkor L. alaku épület, melynek egykor zsidó gazdátka volt, majd a Taz könyvelője lakott benne/, ártulka a házat. Gyors döntésre volt szükség: eladták a telket, építványgot /a javaslat Kenezei sándortól származott, felesége kezdetűl buzgó hívők, közönség német miseruhákkal, oltárterekkel ajándékozta meg/. Megindult a felújítás híveinek között, ehhez járult több egyházközségi vasárnapi perselye, a kerületből és más egyházközségekből, ahová eljutott a szervező lelkész és szentmisét tartott köztük /házbúcsúzomány, Tiszvárnánai Ajak, Nyíregyháza, stb./ - Összevált 35.000 forint, amit szeptemberben kifizettünk, a hátralévő 20.000 forintot pedig év végéig törlesztettük. -

Dr. Hollós János évfolyamtársai a budapesti Pázmány Péter-egyetem Hittudományi Karán.

A kép a Központi Szeminárium (papnevelő intézet) belső udvarán készült egy évfolyam-találkozó alkalmával

A II. Vatikáni Zsinat nyomán az egyházmegye joghatósági területének a kiterjesztése és a magyar liturgikus nyelvként történő elismerése megtörtént. A saját „püspöki szinódus” születése azonban, mely szerv Hollós János meglátása szerint is a keleti egyházkormányzat nélkülözhetetlen eszköze, még fél évszázadot váratott magára. Ennek megvalósulását, melyre a Magyarországi Sajtójogú Metropolitai Egyház 2015-ös felállítására révén került sor, már nem érthette meg.

Noha Hollós János atya életében nem hiányoztak a negatív tapasztalatok, mégis rendíthetetlen optimizmus hatotta át. Úgy vélte, egy összetartó keleti közösség, a II. Vatikánum új egyházképét és irányelveit magáévá téve, bizalommal tekinthet a jövőbe. Ezért szorgalmazta a keleti teológia és lelkiség, a keleti liturgia és egyházi élet vonzó kifejtésére alkalmas, korszerű megélését. Amint egy esperesi gyűlésen tartott előadása zárógondolatában fogalmazott: „*ahol annyi energia van, mint nálunk... ott hinnünk kell a jövőnkben is!*”

A keleti kánonjog neves szakértőjének a körülmények nem tették lehetővé, hogy – számos külhoni kollégájához hasonlóan – szakmai ismereteit és lelképészeti tapasztalatát egyházi vezetőként is közösségünk javára fordíthassa. Egyházunk életében azonban a papnevelésben és a kodifikációban kifejtett lelkiismeretes szolgálata révén így is jelentős nyomot hagyott. Emlékének őrzése közös feladatunk!

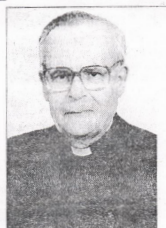
Volt, hogy néhány hónapig nem kapott fizetést

Téglás (HBN - K. E. J) - Három évvel ezelőtt, amikor a Magyarországi Sajtójogú Metropolitai Egyház elnöke lett, az évfolyamából akiket Dudás Miklós püspök szentelt görög katolikus aidozópapá Nyíregyházán ötven évvel ezelőtt. Közéjük tartozik Hollós János téglási parochus is.

- Pályám kezdetén két évet töltöttem Újfehértón - emlékezett vissza a kezdetekre Hollós atya. - Innen Debrecembe kerülttem önálló hitoktatónak, és emellett vasárnapi szolgálatot végeztem a görög katolikus templomban. Amikor 1950-ben Nyíregyházán létrehozták a hittudományi főiskolát, '51-től kezdve beosztásba átkerültem a nyíregyházi városba. Tanítottam és a püspök úr személyi titkára lettem. Munkaidőm reggeltől estig tartott. A kritikus egyházpolitikai időszakban bírti kellett a folyamatos ellenőrzéseket. Az akkori állami vezetés keményen büntette a neki nemetsző cselekedeteket. Volt olyan időszak, amikor beszüntették működési engedélyem, illetve néhány hónapig nem kaptam fizetést. Megbíztam mellett 1963-tól már lelképészeti teológus voltam, ahol nem volt kápolna, és a hívek nem ismerték a görög katolikus szertartást. Egyházközségi hozzájárulásból és adományokból

vásárolták meg 1956-ban azt a Kosuth utcai házat, ahol megnyitottuk a kápolnát. Ahogy a Hálósági Iparművekben egyre több munkalehetőség lett, úgy gyarapodott Téglás és a hívek száma. Lassan javítani tudtunk az egyházközség működési feltételein. Tégláson, Hajdúszoboszlón és Lónyaiakertben vezetett szolgálatok mellett egyéb megbízások teljesítésére, és az alkotó

munkára is lehetőségem nyílt. Nyíregyházán '66-tól '97-ig tanítottam dogmatikát és egyházjogot, amelyekhez az ötkötetes jegyzetem is magam írtam. A Katolikus Hittudományi Főiskolák hallgatói számára kétszáz oldalas tankönyvben foglaltam össze az Ökumenizmus iródtörténetét. Latinról magyarra fordítottam a keleti katolikus egyházak közös törvénykönyvét. Jelenleg

Hollós János pápai prelátus. Foto: Magánarchívum

A tiszteletbeli prelátus

Hollós János, 1924. március 11-én született Tiszafüreden. Nyíregyházán érettségizett a Királyi Katolikus Gimnáziumban 1942-ben. Budapesten, a Pázmány Péter Hittudományi Egyetemen szerzett teológiai doktorátust. Az aranydiplomát az év júniusában vette át a fővárosban. Széles körű idegennyelvi tudással rendelkezik. Latin, román és görög nyelvekből értétségzett. Nőlen.

1948-ban tiszteletbeli pápai prelátusnak. Hollós János, 1936. augusztus másodikán delután öt órákor, a téglási görög katolikus templomban kezdődő arany-misén ünnepi aidozópapá szentelésre 50. évfordulóját, Tégláson és a hozzá tartozó településeken 45 éven át vezetett lelképészeti szolgálatot, egyben a tavaly felszentelt Isten háza első templomünnepét. Augusztus 6-án, délelőtt 10 órakor Mariaepocson Pirigy István debreceni püspöki tanácsos, Kozma Lajos, máriapócsi szerzetes és Hollós János a jubileumi atyák közös hálaadó misét adnak, pápi felszentelésük tiszteletére.

- Keresztes Szilárd püspök úr keresére - a magyarokat írásban dolgozom. Huszonöt év óta vagyok egyházmegyei bírósági elnök. Számos nemzetközi kongresszuson vettem részt a Keleti Egyházak Kánonjogi Társaságában - a legtöbb időm egyetlen magyar tagként. Papi szolgálatom idején a téglási és a bocskaikerti templom építésében működtem közre. Az augusztus másodikán tartandó arany-misém jelmondata tartalmazza életem hivatását: „Mindenkinek mindenne kérttem, hogy mindenkik megmentsék.”